

**PROBLEMS FACED BY PRE-SERVICE TURKISH
LANGUAGE TEACHERS ABOUT SUMMARIZING
THE TEXTS LISTENED**

**Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinlediğini Özetleme
Konusunda Yaşadıkları Sorunlar¹**

Hüseyin ÖZÇAKMAK²

Abstract

In this study, problems faced by pre-service Turkish language teachers during summarizing the texts listened were studied. The study was performed with 202 pre-service teachers studying at the fourth grade of Turkish Language Education department at Gazi University and Mustafa Kemal University in 2013-2014 academic year. In the study, informative, narrative and argumentative text summarizations were evaluated in view of summarizing strategies as writing title, using perspective in a correct way, using mode of expression properly, deciding on important information, erasing unimportant information, not including a non-textual information, coherent writing and abridgment. In the result of evaluation, the problems experienced in summarizing were determined. With this goal, *criterion summary* was created for each of the informative, narrative and argumentative texts, and analysis were carried out via "Inventory of Summarizing Problem" developed by the researcher. The uses matching up with the *criterion summary* were admitted successful and the different uses were seen as a problem. In the study the problems confronted by students about summarization were determined like these: Not writing a title, using a title different from the original, writing the summary from several perspectives, summarizing through the first-person singular perspective, using more than one mode of expression, writing with a completely wrong mode of expression, summarizing with very little *important information*, summarizing with a lot of *unimportant information*, included several *non-textual information*, including conflicting information, not doing sentence and paragraph transitions, not maintaining textual integrity, writing too long or too short.

Keywords: *Listening education, summarizing skills for the texts listened, summarization strategies.*

Özet

Bu çalışmada, Türkçe öğretmeni adaylarının dinlediğini özetlemede karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır. Çalışma, 2013-2014 öğretim yılında Gazi ve Mustafa Kemal Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nde okuyan dördüncü sınıf 202 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metin özetleri; başlık yazma, bakış açısını doğru kullanma, anlatım kipini doğru kullanma, önemli bilgiyi seçme, önemsiz bilgiyi silme, metin dışı bilgiye yer vermeme, tutarlı yazma ve kısaltma şeklinde belirlenen özetleme stratejileri açısından değerlendirilmiş, değerlendirme sonucunda özetleme konusunda yaşanan sorunlar tespit edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metinlerin her biri için ölçüt özet oluşturulmuş, analizler, araştırmacı tarafından geliştirilen "Özetleme Sorun Envanteri" kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ölçüt özete uyan kullanımlar başarılı olarak kabul edilmiş, uymayan kullanımlar, birer sorun olarak görülmüştür. Çalışmada, öğrencilerin özetleme konusunda yaşadıkları sorunlar şu şekilde tespit edilmiştir: Başlık yazmama, orijinalinden farklı başlık kullanma, özeti birden çok bakış açısıyla yazma, birinci tekil şahıs bakış açısı ile özetleme, birden çok anlatım kipi kullanma, tamamen yanlış anlatım kipi ile yazma, az sayıda önemli bilgi ile özetleme, çok sayıda önemsiz bilgi ile özetleme, birtakım metin dışı bilgilere yer verme, birbiriyle çelişen bilgilere yer verme, cümle ve paragraf geçişlerini yapmama, konu bütünlüğünü sağlayamama, çok uzun veya çok kısa yazma.

Anahtar Kelimeler: *Dinleme eğitimi, dinlediğini özetleme becerisi, özetleme stratejileri.*

¹ Bu çalışma, Yrd. Doç. Dr. Yusuf Doğan danışmanlığında hazırlanan "Üniversite Öğrencilerinin Not Alarak Dinlemede Özetleme Stratejilerini Kullanma Becerileri" adlı doktora tezinin verilerinden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

² Arş. Gör. Mustafa Kemal Üniversitesi, e-posta: h.ozcakmak@hotmail.com

Giriş

İnsanlar kitap, dergi, gazete, ansiklopedi, radyo, televizyon, bilgisayar ve internet gibi birçok kaynaktan bilgi edinmektedir. Gelişen teknoloji sayesinde, bu kaynaklar aracılığıyla okunan, dinlenen veya görülen birçok şeyin kayıt altına alınması mümkündür. Ancak hem kaynakların fazla olması hem de bazı bilgilere her zaman ulaşma imkânının bulunmaması, not alma konusunu gündeme getirmiştir. İnsanlar not alma sayesinde, artan bilgi yığınları içinde kaybolmaktan kurtulup kendileri için önemli ve işlevsel olan bilgileri seçebilmektedir. Bu bakımdan bireylerde not alma becerisinin geliştirilmesi büyük bir öneme sahiptir.

Özetleme, not almayla yakından ilgili bir beceridir. Özetleme bir anlamda, okunan ya da dinlenen materyalden alınan notların temize çekilmesidir. Bu aşamada, gereksiz bilgiler atılır, kullanılan kısaltma ve semboller anlamlandırılır, hızlı bir biçimde tutulan notlar düzenlenerek metin haline getirilir. Özetleme, herhangi bir metnin bellekte kalan ayrıntılarının gelişigüzel yazılması veya bazı yerlerinden rastgele alınmış cümlelerin bir araya getirilmesi demek değildir (Gökşen, 1969: 109; Yörük, 1987: 178; Akbayır, 2006: 283). Özetleme, esas metnin yeniden ve daha yoğun bir şekilde yazılmasıdır. Bu nedenle, bilgi üzerinde çalışmayı ve yargıda bulunmayı gerektirir (Brown ve Day, 1983: 1). Özetlemenin temel amacını, metnin önemli yapılarını kısaltmak oluşturur. Esas metnin kısaltılması ise, daha az önemli olan bazı önermelerin genel yapıdan soyutlanarak metnin özünü oluşturan makro yapının ortaya çıkarılmasıdır (Çıkrıkçı, 2004: 4). Metnin temel taşlarını ortaya koyan bu yapı, özetleme açısından oldukça önemlidir.

Özetleme, okuduğunu ve dinlediğini özetleme şeklinde iki alt beceriye ayrılmaktadır. Okuduğunu özetleme, dinlediğini özetlemeye göre daha kolay gerçekleştirilen bir beceridir. Çünkü okunan bir şeyi bir müddet sonra tekrar okuma imkânı bulunabilir. Fakat dinlemede böyle bir olanak çoğu zaman yoktur (Özbay, 2009: 122). Sözel iletişim ürününü olan dinleme, kaydedilmediği takdirde doğası gereği zamanla unutulur. Bunu önlemenin en etkili yolu ise dinlenen bilgilerin not tutularak kayıt altına alınması, daha sonraki süreçte alınan bu notların özetlenmesidir. Bu açıdan bakıldığında, not alma ve özetleme becerilerinin dinleme için daha büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Özetleme diğer yazı türlerinden farklıdır. Çoğu yazılı anlatım türünde, içerik ve yapının dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde planlanması, böylelikle ana ve yardımcı fikirlerin oluşturulması amaçlanır. Ancak özetleme, ana metne bağlı olarak gerçekleşen bir beceridir (Anderson, Hidi ve Babadoğan, 1991: 587) bu nedenle, bir metnin özet olarak yazıya dökülebilmesi için, çok iyi anlaşılması ve öz bir biçimde anlatılması gerekir. Bu amaca ulaşabilmek içinse özetlerin birtakım stratejiler çerçevesinde meydana getirilmesine ihtiyaç vardır. Çalışmada bu stratejiler “başlık yazma, bakış açısını doğru kullanma, anlatım kipini doğru kullanma, önemli bilgiyi seçme, önemsiz bilgiyi silme, metin dışı bilgiye yer vermeme, tutarlı yazma ve kısaltma” şeklinde belirlenmiş; bu başlıklardan hareketle öğrenci kâğıtlarında görülen sorunlar tespit edilmiştir. Çalışmada ele alınan özetleme stratejileri aşağıda kısaca açıklanmıştır:

➤ Başlık, metnin adıdır ve okuyucuyu metinde anlatılan konu hakkında önceden bilgilendirme amacı taşır (Gökşen, 1969: 38). Başlık, metinde vurgulanan anahtar kelime ve kavramları kapsar ve metnin hangi bakış açısıyla ele alındığını ortaya koyar. Yazının başlığıyla ana düşüncesi arasında sıkı bir ilişki vardır, bir anlamda başlık ana düşüncenin özeti (Gariboğlu, 1974: 141; Akbayır, 2006: 170). Özetlemede temel amaç, aktarmadır. Bu nedenle, asıl metnin başlığı özette aynen muhafaza edilmeli, başlığa kişisel düşünceler katılmamalıdır.

➤ Bakış açısı, yazar veya anlatıcının konuya mesafesi ile yakından ilişkilidir. Herhangi bir olay ya da durumun kim tarafından nakledildiği konusu, bakış açısını ilgilendirir (Yakıcı, Yücel, Doğan ve Yelok, 2008: 68). Her metinde bir anlatıcı ve bu anlatıcının olay ve durumları betimlemek için kullandığı bir bakış açısı vardır (Akbayır, 2006: 286). Metinler farklı bakış açıları ile yazılabilir. Ancak özetle, bakış açıları olduğu gibi aktarılmamalıdır. Bunun yerine, metinlerin, bütün bakış açılarından daha kapsamlı olan ve farklı bakış açılarıyla yazılmış metinleri de özetlemeye imkân veren hâkim bakış açısıyla özetlenmesi daha uygun görünmektedir. Aksi durumda özetle birlik olmayacak, farklı bakış açılarıyla yapılan özetleme, özetin esas metinden alınan bir parçaymış gibi algılanmasına neden olacaktır.

➤ Sözlü veya yazılı anlatıların asıl değerleri, zaman içinde anlaşılır. Anlatıların, içlerinde belli belirsiz bir zaman bulundurmalarının temel nedeni budur (Tekin, 2006: 110). Metinde yer alan olay ve durumların gerçekleşme zamanlarının yanı sıra yansıttıkları duygular da önemlidir. Bu nedenle zaman kavramını da kapsayan kip kavramı ortaya çıkmıştır. Kipler, fiillerde zaman ve tarzı birlikte gösteren kalıplardır (Kaya, 1994: 145). Hangi kiple yapılacağı konusunda herhangi bir zorunluluk olmamakla birlikte, özetlerin geniş zaman kipi ile oluşturulması konusunda fikir birliği vardır (Gökşen, 1969: 109; Gariboğlu, 1974: 217; Yörük, 1987: 178; Özdemir, 1992: 126; MEB, 2005: 371; Güneş, 2007: 288; Güneş, 2013: 297). Bu tercihte, geniş zamanın, özetleyen kişiye, metne daha geniş bir açı ile bakabilme imkânı sunması etkili olmuş olabilir.

➤ Özet çıkarma, olay ya da durumların önemli yönlerini ortaya koymaktır (Par, 1983: 370; Duffy, 2009: 166). Önemli yönler, metin türüne göre değişir, çünkü her metin türünün yapısı birbirinden farklıdır. Sözelimi, bilgilendirici metinler, genel olarak konu, ana fikir ve yardımcı fikirlerden meydana gelmekteyken (Gariboğlu, 1974: 144) öyküleyici metinler; kişi, zaman, mekân, önemli olaylar ve sonuç unsurlarından oluşmaktadır. Tartışmacı metinleri oluşturan yapılar ise veri, iddia, karşı iddia, çürütme gerekçeleri, destek gerekçeleri ve sonuçtur (Karadağ, 2011: 159). Özetle bu metin yapıları dikkate alınmalı ve sadece önemli görülen hususlar özetle dâhil edilmelidir.

➤ Özetlemede önemsiz bilginin silinmesi, önemli bilginin seçilmesi kadar önemlidir. Önemsiz bilgilerin özet metne alınmaması gerekir. Aksi takdirde, esas metinden hareketle oluşturulan yeni metnin özet şeklinde ifade edilmesi mümkün olmaz. Ayrıca özetle fazla oranda önemsiz bilgiye yer verilmesi, metnin odak noktasının kaymasına neden olacağı için ana düşüncenin anlaşılmasını zorlaştıracaktır.

➤ Önemsiz bilginin silinmesi kadar önem arz eden bir başka konu da, özet metinde metin dışı bilgiye yer verilmemesidir. Esas metinde olmayan hiçbir şey, özetle yer almamalıdır. Özetleyen kişi, metindeki duygu ve düşünceleri farklı içerik veya yapı ile sunma durumunda değildir. Onun yapması gereken şey, metinde bulunan önemli ve önemsiz unsurları fark etmek; metni, esas anlamına uygun içerik ve biçimle özetlemektir (Dilidüzgün ve Genç, 2014: 89).

➤ Esas metinden hareketle yazılan herhangi bir metnin özet kabul edilebilmesi için, aynı zamanda tutarlılığa da sahip olması gerekir. Tutarlılık, cümle ve paragraflarda ele alınan düşüncelerin birbirleriyle olan uyumdur. Bu uyumun olmaması durumunda, anlamlı bir bütün oluşmaz ve metin birbirinden bağımsız düşünceler yığını olur (Can, 2012: 58). Tutarlı bir metinde yarım bırakılan düşünce ve olaylar yoktur. Metinde birbiriyle çelişki oluşturan ve gereksiz yere tekrarlanan bilgiler bulunmaz (Coşkun, 2005: 105). Bu nedenle, ister bilgilendirici, ister öyküleyici, isterse tartışmacı metin olsun, metinlerden

hareketle oluşturulan özetlerin tutarlı olması gerekir. Aksi takdirde, okuyucunun zihninde kopukluklar meydana gelecek, metnin anlaşılması zorlaşacaktır.

➤ Özetlemede kısaltma da önemli bir unsurdur. Özetleme, metnin önemli fikirlerinin daha kısa bir biçimde yeniden ifade edilmesidir (Newfields, 2001). Kısaltma yapabilmek için herhangi bir konuşma ya da yazının özünün kavranılması, önemli noktalarının belirlenmesi ve yardımcı fikirlerin ana fikirle olan ilişkisinin ortaya çıkarılması gerekir (Karaaliolu, 1978: 153). Böylelikle metin gereksiz bilgilerden arındırılarak daha anlaşılır bir hâle gelecektir. Eksiksiz bir özetin yazılabilmesi için metnin diğer hususlarının da göz önüne alınması gerekir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Türkçe öğretmen adaylarının dinlediklerini özetlemede karşılaştıkları sorunların belirlenmesidir. Araştırmanın alt amaçları ise her bir metin türü için şu şekilde belirlenmiştir:

Türkçe öğretmeni adaylarının özetlemede;

1. Başlık yazma,
2. Doğru bakış açısı kullanma,
3. Anlatım kipini doğru kullanma,
4. Önemli bilgiyi seçme,
5. Önemsiz bilgiyi silme,
6. Metin dışı bilgiye yer vermeme,
7. Tutarlı yazma ve
8. Kısaltma konusunda yaşadıkları sorunlar nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Türkçe öğretmen adaylarının dinlerken aldıkları notlardan hareketle bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metinleri özetleyebilme durumlarını ele alan bu çalışma, ilişkisel tarama modelindedir. Çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

2013-2014 eğitim ve öğretim yılında Gazi ve Mustafa Kemal Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü 4. sınıfta öğrenim gören öğretmen adayları çalışmanın evreni olarak belirlenmiş, uygulamaların tamamına katılan 202 öğrenci araştırmanın örneklemi oluşturmuştur. Çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet ve üniversiteye göre dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Örneklem Cinsiyet ve Üniversiteye Göre Dağılımı

Cinsiyet	M. Kemal	Gazi	Toplam	%
Kız	49	74	123	61.0
Erkek	44	35	79	39.0
Toplam	93	109	202	100.0

Veri Toplama Teknikleri

Verilerin toplama teknikleri; metinlerin seçilmesi, metinlerin uygulanması, ölçüt özetlerin oluşturulması ve ölçme araçlarının geliştirilmesi başlıklarından oluşmaktadır.

Metinlerin Seçilmesi

Çalışmada bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metin türlerinde toplam üç metin kullanılmıştır. Metinlerin geçerliklerini sağlamak için iki aşama izlenmiştir. Birinci aşamada, araştırmacı tarafından taramalar yapılmış, her bir metin türü için uygun olduğu değerlendirilen metinler ayrı ayrı havuzlarda toplanmıştır. Bu aşamada, ön bilgilerin harekete geçmesini önlemek amacıyla öğrencilerin lise ve üniversite dönemlerinde okumaları muhtemel ders kitapları incelenmiş, bulunan metinlerin bu kitaplarda yer almadığından emin olunmuştur. Ayrıca ünlü yazarlara ait çok bilinen metinlerin de havuza alınmamasına dikkat edilmiştir. Tartışmacı metin ise literatürde istenilen özelliklere sahip metin bulunamadığı için, bir uzman eşliğinde araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

İkinci aşamada bilgilendirici ve öyküleyici metin türlerinde belirlenen 8 metin (4 bilgilendirici, 4 öyküleyici) 5 uzmana sunulmuş, uzmanlardan bu metinleri 1'den 10'a kadar puanlamaları istenmiştir. En yüksek puanı alan bir bilgilendirici ve bir öyküleyici metin uygulama için seçilmiştir. Bu metinlere araştırmacı tarafından geliştirilen tartışmacı metnin de eklenmesiyle çalışmada kullanılan metinler belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan metinler ve yazarları şu şekildedir:

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Metinler

Metin Türü	Metin	Yazarı
Bilgilendirici	Dikkat Kimliğiniz Çalındı	Ayşenur T. Akman
Öyküleyici	Geçmiş Zaman Olur Ki...	Haldun Taner
Tartışmacı	Facebook Kullanımı ve Öğrenciler	Araştırmacı

Metinlerin Uygulanması

Çalışmada, esas uygulamaya geçmeden önce, Mustafa Kemal Üniversitesi Resim İş Öğretmenliği bölümünde okuyan 30 öğrenci üzerinde ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonrasında metinlerin öğrencilerin düzeyine uygun ve yeterli uzunlukta olduğu; okuyan kişilerin metinleri akıcı, işitilebilir ve anlaşılabilir bir biçimde okuduğu görülerek asıl uygulamaya geçilmiştir.

Asıl uygulama, Mustafa Kemal ve Gazi üniversitelerinde bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metin sırasıyla yapılmış ve her metin türü için iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada öğrencilere beyaz renkli A4 kâğıdı verilmiş, onlardan dinledikleri metinleri not almaları istenmiştir. İkinci aşamada sarı renkli A4 kâğıdı verilerek öğrencilerden aldıkları notlardan hareketle dinlediklerini özetlemeleri istenmiştir. Özetleme sırasında öğrenciler, kâğıt ve süre kullanımı konusunda kısıtlanmamış, özet yazma görevini tamamlayan öğrenciler, not alma ve özetleme kâğıtlarını birlikte teslim etmişlerdir. Her metinden sonra öğrencilerin dinlenebilmeleri için 10 dakika ara verilerek uygulamalar tamamlanmıştır.

Metinler, Mustafa Kemal ve Gazi Üniversitelerinde telaffuz, vurgu ve tonlama açısından yeterli olan kişiler tarafından okunmuştur. Metni okuyan kişiler, araştırmacı tarafından gözlemlenmiş ve ortalama okuma hızları tespit edilmiştir.

Tablo 3: Metinlerin Okunma Hızları

Metin	Kelime Sayısı (f)	Okuma Süresi (dk.)	Okuma Hızı (Kelime/dk.)
Dikkat Kimliğiniz Çalındı	903	09: 10	98,5
Geçmiş Zaman Olur Ki...	1075	08: 55	120,6
Facebook Kullanımı ve Öğrenciler	711	07: 00	101,6

Tablo 3'te bilgilendirici metnin dakikada 98,5; öyküleyici metnin dakikada 120,6 ve tartışmacı metnin ise dakikada 101,6 kelime hızı ile okunduğu görülmektedir. İnsanların konuşma hızlarının dakikada 100-150 kelime olduğu (Emiroğlu ve Pınar, 2013) göz önüne alındığında, bu çalışma için metinlerin okunma hızlarının yeterli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Ölçüt Özetlerin Oluşturulması

Ölçüt özetler, öğrencilerin bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metin özetlerinin puanlanması amacıyla oluşturulmuş ve üç aşamada geliştirilmiştir. İlk aşamada her bir metin türü 4 uzman tarafından özetlenmiştir (3x4=12). İkinci aşamada 12 özet değerlendirilerek her bir metin türü için bir ölçüt özet taslağı oluşturulmuştur. Üçüncü aşamada, ölçüt özet taslakları 6 uzmanın görüşleri doğrultusunda düzenlenerek ölçüt özetlere son halleri verilmiştir. Ölçüt özetler, özetleme açısından başarılı birer örnek kabul edilerek öğrenci kâğıtları bu özetler esas alınarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçüt özetler değerlendirildiğinde alan yazında belirlenen *başlık yazma, bakış açısını doğru kullanma, anlatım kipini doğru kullanma, önemli bilgiyi seçme, önemsiz bilgiyi silme, metin dışı bilgiye yer vermeme, tutarlı yazma ve kısaltma* özetleme stratejilerinin bu metinlerde şu şekilde kullanıldığı görülmüştür:

- 1. Başlık:** Ölçüt özetlerin hepsinde başlık bulunmaktadır. Bu nedenle özetlerine başlık yazan öğrenciler başarılı olarak değerlendirilmiştir.
- 2. Bakış Açısını Doğru Kullanma:** Bütün metinlerde anlatım üçüncü kişi ağzından ve hâkim bakış açısı ile gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple, hâkim bakış açısı ile özetleyen öğrenciler başarılı sayılmışlardır.
- 3. Anlatım Kipini Doğru Kullanma:** Ölçüt özetler, geniş zaman kipiyle oluşturulmuştur. Bundan dolayı, geniş zamanla özetleme yapan öğrenci kâğıtları başarılı kabul edilmiştir.
- 4. Önemli Bilgiyi Seçme:** Ölçüt özetinde yer alan bütün metin birimleri önemli olarak kabul edilmiştir. Esas metinlerde bu bilgiler dışında kalan tüm bilgi birimleri önemsiz bilgi olarak kabul edilmiştir.
- 5. Önemsiz Bilgiyi Silme:** Ölçüt özetlerde önemsiz bilgilerin tamamen silindiği kabul edilmiştir. Bu nedenle, özetlerde önemsiz bilgiye hiç yer vermeyen kâğıtlar başarılı olarak değerlendirilmiştir.

6. *Metin Dışı Bilgiye Yer Vermeme*: Ölçüt özetlerde metin dışı hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Bu sebeple, özetlerde metin dışı bilgiye hiç yer vermeyen kâğıtlar başarılı olarak değerlendirilmiştir.

7. *Tutarlı Yazma*: Ölçüt özetlerde konu bütünlüğü, çelişkisiz olma, cümle ve paragraflar arası uyum gibi niteliklerin bulunduğu belirlenmiş, öğrenci özetleri bu açılardan değerlendirilmiştir.

8. *Kısaltma*: Ölçüt özetler kısaltma açısından gözden geçirildiğinde, bilgilendirici metin özetinin 183 kelime (esas metnin %20,3'ü), öyküleyici metin özetinin 201 kelime (esas metnin %18,7'si) ve tartışmacı metin özetinin ise 153 (esas metnin %21,5'i) kelime ile oluşturulduğu belirlenmiş, öğrenci kâğıtları, bu oranlar baz alınarak değerlendirilmiştir.

Ölçme Aracının Geliştirilmesi

Çalışmada veri toplama aracı olarak "Özetleme Sorun Envanteri" kullanılmıştır. Envanter, özetleme stratejilerine yönelik sorunların tespit edilmesi maksadıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir (Bkz. Ek). Sorunlar; *başlık yazma, bakış açısını doğru kullanma, anlatım kipini doğru kullanma, önemli bilgiyi seçme, önemsiz bilgiyi silme, metin dışı bilgiye yer vermeme, tutarlı yazma ve kısaltma* stratejileri temel alınarak bu envantere kodlanmıştır.

Veri Çözümleme Teknikleri

Öğrencilerin özetleme kâğıtlarının analizleri nitel olarak yapılmıştır. Bu amaçla, bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metin özetleri, özetleme stratejileri açısından aşağıdaki sırayla ele alınmış ve değerlendirilmiştir:

- *Başlık Yazma* stratejisi ile analize başlanmış, bütün öğrenci kâğıtları bu açıdan değerlendirilmiştir. Özetler; başlık yazmama, sorunlu başlık yazma ve sorunsuz başlık yazma açılarından değerlendirilmiş ve puanlanmıştır.
- *Bakış Açısını Doğru Kullanma* stratejisi, bakış açısının tamamen yanlış kullanılması, birden çok bakış açısıyla yazılması ve doğru bakış açısı ile yazılması durumlarına göre puanlanmıştır.
- *Anlatım Kipini Doğru Kullanma* stratejisi, tamamen yanlış anlatım kipiyle oluşturulma, birden çok anlatım kipiyle yazılma ve doğru anlatım kipi ile özetlenme açılarından puanlanmıştır.
- *Kısaltma* stratejisinin puanlanması, öğrenci kâğıtlarında kullanılan kelime sayısı ve ölçüt özetlerde belirlenen özetleme oranı göz önüne alınarak yapılmıştır.
- Ölçüt özetlerde yer alan bilgiler *önemli bilgi*, yer almayanlar *önemsiz bilgi* olarak kabul edilmiştir. Öğrenci kâğıtları, önemli bilgi açısından ölçüt özetlerde belirlenen önemli bilgi sayısı ile örtüşme durumlarına göre; önemsiz bilgi açısından ise belirlenen kategorilere göre puanlanmıştır.
- Metin dışı bilgilerin belirlenmesinde orijinal metinden yararlanılmış, orijinal metinde yer almayan her bilgi, *metin dışı bilgi* olarak kabul edilmiştir. Puanlama, belirlenen kategorilere göre yapılmıştır.
- *Tutarlılık* konu bütünlüğü, bilgilerin çelişkisiz olma durumu, cümle ve paragrafların birbirleriyle uyumlu olması açılarından puanlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metin türlerinde özetleme yaparken yaşadıkları sorunlar üzerinde durulmuştur. Bu sorunlar; “başlık yazma, bakış açısını doğru kullanma, anlatım kipini doğru kullanma, önemli bilgiyi seçme, önemsiz bilgiyi silme, metin dışı bilgiye yer vermeme, tutarlı yazma ve kısaltma” stratejileri açısından aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

Başlık Yazmaya Yönelik Sorunlar

Tablo 4: Başlık Yazmaya Yönelik Sorunların Dağılımı

Metin Türü	Sorun Adı	f	%
Bilgilendirici Metin	Başlıkta yazım yanlışı yapma	1	3,3
	Başlığı ilk cümlede ifade etme	2	6,7
	Orijinalinden farklı başlık kullanma	3	10,0
	Başlık yazmama	24	80,0
Toplam		30	100,0
Öyküleyici Metin	Başlığı ilk cümlede ifade etme	2	9,5
	Başlıkta yazım yanlışı yapma	6	28,6
	Başlık yazmama	13	61,9
	Toplam	21	100,0
Tartışmacı Metin	Başlığı ilk cümlede ifade etme	1	4,0
	Başlık yazmama	10	40,0
	Orijinalinden farklı başlık kullanma	14	56,0
	Toplam	25	100,0

Tablo 4’te görüldüğü üzere, başlık yazmaya yönelik sorunlar “başlık yazmama”, “orijinalinden farklı başlık kullanma”, “başlıkta yazım yanlışı yapma” ve “başlığı ilk cümlede ifade etme” şeklinde ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin 30’u bilgilendirici metne, 21’i öyküleyici metne ve 25’i ise tartışmacı metne başlık yazma konusunda sorun yaşamaktadır. Bilgilendirici ve öyküleyici metin özetlerinde en fazla “başlık yazmama”; tartışmacı metin özetlerinde ise en çok “orijinalinden farklı başlık kullanma” sorunuyla karşılaşmıştır.

Bakış Açısına Yönelik Sorunlar

Tablo 5: Bakış Açısına Yönelik Sorunların Dağılımı

Metin Türü	Sorun Adı	f	%
Bilgilendirici Metin	Birinci çoğul şahıs bakış açısı ile özetleme	31	25,8
	Özeti birden çok bakış açısıyla yazma	89	74,2
	Toplam	120	100,0
Öyküleyici Metin	Özeti birden çok bakış açısıyla yazma	3	4,2
	Birinci teklik şahıs bakış açısı ile özetleme	68	95,8
	Toplam	71	100,0
Tartışmacı Metin	Birinci çoğul şahıs bakış açısı ile özetleme	5	19,2
	Özeti birden çok bakış açısıyla yazma	21	80,8
	Toplam	26	100,0

Tablo 5'e bakıldığı zaman, bakış açısına yönelik sorunların "birinci çoğul şahıs bakış açısı ile özetleme", "birinci tekil şahıs bakış açısı ile özetleme" ve "özeti birden çok bakış açısıyla yazma" etrafında toplandığı görülmektedir. Bakış açısı bakımından en fazla sorun bilgilendirici metin özetlerinde (f=120) ortaya çıkmıştır. Hem bilgilendirici ve hem de tartışmacı metin özetlerinde en fazla karşılaşılan sorun "özeti birden çok bakış açısıyla yazma"dır. Öyküleyici metin özetlerinde ise bu sorun "birinci tekil şahıs bakış açısı ile özetleme" şeklinde öne çıkmıştır.

Anlatım Kipine Yönelik Sorunlar

Tablo 6: Anlatım Kipine Yönelik Sorunların Dağılımı

Metin Türü	Sorun Adı	f	%
Bilgilendirici Metin	Tamamen yanlış anlatım kipi ile yazma	4	2,3
	Birden çok anlatım kipi kullanma	171	97,7
	Toplam	175	100,0
Öyküleyici Metin	Birden çok anlatım kipi kullanma	47	32,9
	Tamamen yanlış anlatım kipi ile yazma	96	67,1
	Toplam	143	100,0
Tartışmacı Metin	Tamamen yanlış anlatım kipi ile yazma	5	3,1
	Birden çok anlatım kipi kullanma	154	96,9
	Toplam	159	100,0

Tablo 6 incelendiğinde, anlatım kipine yönelik sorunların "birden çok anlatım kipi kullanma" ve "tamamen yanlış anlatım kipi ile yazma" çevresinde toplandığı görülmektedir. En fazla görülen sorun, bilgilendirici ve tartışmacı metinde "birden çok anlatım kipi kullanma", öyküleyici metinde "tamamen yanlış anlatım kipi ile yazma"dır. Anlatım kipine yönelik sorunlar arasında yer alan "tamamen yanlış anlatım kipi ile yazma" sorunu, farklı alt başlıklar etrafında birleşmektedir. Bu sorunu oluşturan unsurlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 7: Yanlış Kullanılan Kiplerin Dağılımı

Metin Türü	Kullanılan Kip	f	%
Bilgilendirici Metin	Şimdiki zaman kipi	4	100,0
	Toplam	4	100,0
Öyküleyici Metin	Öğrenilen geçmiş zaman kipi	5	5,2
	Şimdiki zaman kipi	12	12,5
	Görülen geçmiş zaman kipi	79	82,3
	Toplam	96	100,0
Tartışmacı Metin	Şimdiki zaman kipi	5	100,0
	Toplam	5	100,0

Tablo 7'ye göre, bilgilendirici ve tartışmacı metin özetlerinde sadece şimdiki zaman kipi yanlış kullanılmışken, öyküleyici metin özetinde en fazla *görülen geçmiş zaman* konusunda yanlışlık yapılmıştır. Bununla birlikte, öyküleyici metinlerin şimdiki ve öğrenilen geçmiş zaman kipleri ile de özetlendiği görülmektedir.

Önemli Bilgiye Yönelik Sorunlar

Tablo 8: Önemli Bilgi Kullanımının Dağılımı

Metin Türü	Önemli Bilgi Sayısı	f	%	Ranj
Bilgilendirici	0-10	49	24,3	3-21
	11-15	116	57,4	
	16 ve üzeri	37	18,3	
	Toplam	202	100,0	
Öyküleyici	0-10	50	24,8	4-20
	11-15	112	55,4	
	16 ve üzeri	40	19,8	
	Toplam	202	100,0	
Tartışmacı	0-10	92	45,6	2-19
	11-15	99	49,0	
	16 ve üzeri	11	5,4	
	Toplam	202	100,0	

Tablo 8 gözden geçirildiğinde, öğrenci özetlerinde yer alan önemli bilgi sayısının 2 ile 21 arasında değiştiği, özellikle tartışmacı metinde, az sayıda önemli bilgi ile özet çıkaranların oldukça fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Önemsiz Bilgiye Yönelik Sorunlar

Tablo 9: Bilgilendirici Metin Özetlerinde Kullanılan Önemsiz Bilgilerin Dağılımı

Önemsiz Bilgi Sayısı	f	%	Ranj
0-5	42	20,8	0-25
6-10	83	41,1	
11-15	51	25,2	
16-20	21	10,4	
21 ve üzeri	5	2,5	
Toplam	202	100,0	

Tablo 9'da öğrencilerin, özetlerinde en fazla 6-10 önemsiz bilgiye yer verdikleri görülmektedir. Öğrencilerin sadece %20,8'inin özetlerinde 5 veya daha az önemsiz bilgi olduğu, geriye kalanların (%79,2) kademeli olarak, fazla miktarda önemsiz bilgiye yer verdikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Öyküleyici Metin Özetlerinde Kullanılan Önemsiz Bilgilerin Dağılımı

Önemsiz Bilgi Sayısı	f	%	Ranj
0-5	24	11,9	3-43
6-10	78	38,6	
11-15	37	18,3	
16-20	35	17,3	
21 ve üzeri	28	13,9	
Toplam	202	100,0	

Tablo 10 incelendiğinde, öyküleyici metin özetinde, önemsiz bilgiye yer verme açısından, öğrencilerin en fazla 6-10 aralığında yığıldıkları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin sadece %11,9'u, 5 veya daha az önemsiz bilgiyle metinleri özetlemişler, büyük çoğunluğu (%89,1) özetlerinde fazla miktarda önemsiz bilgi kullanmışlardır.

Tablo 11: Tartışmacı Metin Özetlerinde Kullanılan Önemsiz Bilgilerin Dağılımı

Önemsiz Bilgi Sayısı	f	%	Ranj
0-5	51	25,2	
6-10	84	41,6	
11-15	52	25,7	2-25
16-20	14	6,9	
21 ve üzeri	1	0,5	
Toplam	202	100,0	

Tablo 11'den anlaşılacağı üzere, tartışmacı metin özetinde de, öğrenciler en fazla 6-10 aralığında yığılmışlar, öğrencilerin sadece %25,2'si 5 veya daha az önemsiz bilgi ile özetlemişlerdir. Geriye kalanlar ise (%74,8) kademeli bir şekilde özetlerinde fazla miktarda önemsiz bilgiye yer vermişlerdir.

Metin Dışı Bilgiye Yönelik Sorunlar

Tablo 12: Metin Dışı Bilgi Kullanımının Dağılımı

Metin Türü	Metin Dışı Bilgi Sayısı	f	%	Ranj
Bilgilendirici	0	91	45,0	
	1-2	74	36,6	
	3-4	29	14,4	0-8
	5 ve üzeri	8	4,0	
	Toplam	202	100,0	
Öyküleyici	0	115	56,7	
	1-2	73	36,1	
	3-4	13	6,4	0-6
	5 ve üzeri	1	0,5	
	Toplam	202	100,0	
Tartışmacı	0	100	49,5	
	1-2	95	47,0	
	3-4	6	3,0	0-5
	5 ve üzeri	1	0,5	
	Toplam	202	100,0	

Tablo 12 incelendiğinde, öğrencilerin metin dışı bilgiye yer verme frekanslarının 0 ile 8 arasında değiştiği görülmektedir. Özetlerinde metin dışı bilgiye hiç yer vermeyen öğrencilerin oranı, bilgilendirici metin için %45, öyküleyici metin için %56,7 ve tartışmacı metin için %49,5'tir. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin metin dışı bilgiye yer verme konusunda oldukça başarılı oldukları anlaşılmaktadır.

Tutarlı Yazmaya Yönelik Sorunlar**Tablo 13: Özet Metinlerin Tutarlılık Düzeyleri**

Tutarlılık Düzeyleri	Metin Türü					
	Bilgilendirici		Öyküleyici		Tartışmacı	
	f	%	f	%	f	%
Düşük	1	0,5	3	1,5	0	0,0
Orta	101	50,0	103	51,0	93	46,0
Yüksek	100	49,5	96	47,5	109	54,0
Toplam	202	100,0	202	100,0	202	100,0

Tablo 13'te görüldüğü üzere, özet metinler çoğunlukla orta ve yüksek tutarlılık düzeyine sahiptirler ve metin türleri açısından bu durum benzer bir dağılım göstermektedir. Bununla birlikte, genellikle düşük ve orta seviyede tutarlı olan özetlerde birtakım sorun olduğu tespit edilmiştir. Bu sorunlar aşağıda ifade edilmiştir.

Tablo 14: Tutarlı Yazmaya Yönelik Sorunların Dağılımı

Sorunlar	Bilgilendirici Metin		Öyküleyici Metin		Tartışmacı Metin	
	f	%	f	%	f	%
	Birbiriyle çelişen bilgilere yer verme	41	43,2	36	33,3	19
Cümle ve paragraf geçişlerini yapmama	46	48,4	70	64,8	55	70,5
Konu bütünlüğünü sağlayamama	8	8,4	2	1,9	4	5,1
Toplam	95	100,0	108	100,0	78	100,0

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, tutarlılıkla ilgili sorunların “birbiriyle çelişen bilgilere yer verme”, “cümle ve paragraf geçişlerini yapmama” ve “konu bütünlüğünü sağlayamama” şeklinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bütün metin türleri için en fazla görülen sorun ise “cümle ve paragraf geçişlerini yapmama” şeklinde ortaya çıkmıştır.

Kısaltmaya Yönelik Sorunlar**Tablo 15: Kısaltma Stratejisinin Kullanılma Durumu**

Özet Uzunluğu	Bilgilendirici Metin		Öyküleyici Metin		Tartışmacı Metin	
	f	%	f	%	f	%
	Çok kısa	7	3,5	11	5,4	2
Kısa	26	12,9	65	32,2	10	5,0
Normal	121	59,9	115	56,9	122	60,4
Uzun	31	15,3	9	4,5	39	19,3
Çok uzun	17	8,4	2	1,0	29	14,3
Toplam	202	100,0	202	100,0	202	100,0

Tablo 15 gözden geçirildiğinde, özetlerin çoğunlukla *normal* uzunlukta olduğu görülmektedir. Ayrıca öyküleyici metin özetlerinin genellikle *normal* ve normalden daha *kısa*; tartışmacı metin özetlerinin genellikle *normal* ve normalden daha *uzun*; bilgilendirici metin özetlerinin ise normal bir dağılım gösterdikleri tablodan anlaşılmaktadır. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde, kısaltmaya yönelik sorunlar, olması gerekenden *çok uzun* ve *çok kısa* özetlerin yazılması şeklinde tespit edilebilmektedir.

Sonuçlar

Bu bölüm, sonuç ve öneriler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda çalışmadan elde edilen sonuçlar verilmiş, ikinci kısımda sonuçlardan hareketle araştırmacı ve öğretmenlere birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Başlık Yazma

Çalışmada, öğrencilerin 30'unun bilgilendirici metne, 21'inin öyküleyici metne ve 25'inin tartışmacı metne başlık yazma konusunda sorun yaşadığı belirlenmiştir. Başlık yazma konusunda yaşanan bu problemler ise en fazla "başlık yazmama" ve "orijinalinden farklı başlık kullanma" şeklinde ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin başlık yazma konusunda sorun yaşamalarının nedeni; dinledikleri bilgileri unutmama, yeterince önemsememe ya da önemini tam olarak kavrayamama olabilir. Başlık bir metnin en önemli unsurlarındandır. Bu nedenle, özetleme sırasında başlığın unutulmaması, başlık yazarken metnin orijinal başlığına bağlı kalınması gerekir.

Doğru Bakış Açısını Kullanma

Bakış açısını doğru kullanma konusunda bilgilendirici metinde 120, öyküleyici metinde 71 ve tartışmacı metinde 26 öğrenci sorun yaşamıştır. Öğrencilerin bilgilendirici ve tartışmacı metin özetlerinde en fazla karşılaştıkları sorun "özeti birden çok bakış açısıyla yazmak" (f=89 ve f=21) iken öyküleyici metin özetlerinde bu sorun "birinci tekil şahıs bakış açısı ile özetlemek" (f=68) şeklinde öne çıkmıştır. Öyküleyici metin özetlerinde birinci tekil şahıs bakış açısının daha fazla kullanılmasının sebebi, öğrencilere özetlemeleri için verilen orijinal metnin de birinci tekil şahıs anlatımı ile oluşturulması olabilir. Tartışmacı ve öyküleyici metni özetlemede, bakış açısına yönelik ortaya çıkan sorunlar ise, öğrencilerin özetlemeyi yanlış anladıklarını göstermektedir.

Anlatım Kipini Doğru Kullanma

Anlatım kipine yönelik sorunlar, "birden çok anlatım kipi kullanmak" ve "tamamen yanlış anlatım kipi ile yazmak" çevresinde toplanmaktadır. Bilgilendirici ve tartışmacı metinlerde en fazla "birden çok anlatım kipi kullanmak" (f=171 ve f=154), öyküleyici metinlerde en fazla "tamamen yanlış anlatım kipi ile yazmak" (f=96) sorunu ortaya çıkmıştır. Anlatım kipine yönelik sorunlar arasında yer alan "tamamen yanlış anlatım kipi ile yazmak" farklı alt başlıklardan oluşmaktadır. Buna göre, en çok kullanılan yanlış anlatım kipi bilgilendirici ve tartışmacı metin özetlerinde *şimdiki zaman*, öyküleyici metinde *görülen geçmiş zamandır*. Özetlemede, esas metnin hangi zamanla ifade edildiğinin bir önemi yoktur (Thompson ve Yiyun, 1991). Önemli olan, metnin geniş zamanla özetlenmesi, böylelikle anlatım birliğinin sağlanmasıdır. Aksi durumda, özetleyen kişi, metinde anlatılan olay ve durumları bizzat anlatan ve yaşayan konumuna geçmiş, yazarı devreden çıkararak yazar gibi hareket etmiş olur.

Önemli Bilgiyi Seçme

Öğrenciler arasında az sayıda önemli bilgi kullanarak özet çıkaranların sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Özellikle tartışmacı metinde bu durum daha da göze çarpmaktadır. Bu oranlar, bilgilendirici metin için %24,3, öyküleyici metin için %24,8 ve tartışmacı metin içinse %45,6'dır. Başarılı kabul edilen, *16 ve üzeri önemli bilgiyle özetleyen öğrenciler* ise yeterli değildir. Bu öğrencilerin oranı bilgilendirici metin için %18,3, öyküleyici metin için %19,8 ve tartışmacı metin içinse %5,4'tür. Öğrencilerin

önemli olanı belirleme ve özete aktarma konusunda yetersiz olmalarının en büyük nedeni metni anlamamaktır (Winograd, 1984). Metni yeterince anlamayan öğrencilerin başarılı özet çıkarmaları da mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, öğrencilere metin yapısı hakkında bilgi verilmesi ve özetleme konusunda uygulamalar yaptırılması gerekmektedir.

Önemsiz Bilgiyi Silme

Öğrencilerin büyük çoğunluğu özetlerinde fazla miktarda önemsiz bilgiye yer vermişlerdir. Bu oranlar bilgilendirici metin için %79,2, öyküleyici metin için %89,1 ve tartışmacı metin için %74,8 şeklindedir. Önemsiz bilgiye yer verme konusunda bilgilendirici, öyküleyici ve tartışmacı metin özetleri birlikte değerlendirildiğinde, öğrencilerin büyük çoğunluğunun metinleri fazla miktarda önemsiz bilgi ile özetlediği, özetlerinde istenilen oranda önemsiz bilgi kullanan öğrenci sayısının ise oldukça yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Özetlere fazla miktarda önemsiz bilginin katılması, metni özet olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle öğrencilere, önemli ve önemsiz metin birimlerinin nasıl tespit edilebileceği ile ilgili eğitim verilmeli, metin yapılarına bağlı olarak özetleme öğretimi yapılmalıdır.

Metin Dışı Bilgiye Yer Vermeme

Öğrenciler, metin dışı bilgiye yer vermeme konusunda genel olarak (>%85) başarılıdırlar. Ancak çok az olsa özetlerinde metin dışı bilgiye yer veren öğrenciler de bulunmaktadır. Bunun birkaç nedeni olabilir: özete yorum katılması ve dinlenen metinlerin yanlış not alınması. Özetlerde yorum yapılmamalıdır. Çünkü özetleyen kişi böyle yaparak metni aktaran değil, metin hakkında yorum yapan konumuna geçmektedir. Diğer taraftan not alırken dikkatli olunmalı ve doğru notlar almaya özen gösterilmelidir. Özetlemenin, not almayı takip eden bir süreç olduğu düşünüldüğünde, yanlış alınan notların özette de yanlış ifade edilmesi oldukça normal görünmektedir.

Tutarlı Yazma

Tutarlı yazma konusunda öğrenciler %70'in üzerinde başarı göstermişlerdir. Buna rağmen çalışmada, özellikle düşük ve orta seviyede tutarlı özetlerde birtakım sorunlar tespit edilmiştir. Bu sorunlar *birbiriyle çelişen bilgilere yer verme, cümle ve paragraf geçişlerini yapmama* ve *konu bütünlüğünü sağlayamama* şeklinde ortaya çıkmıştır. Özet metinlerin tutarlılık açısından sorunlu olması, esas metnin anlaşılmasını zorlaştırabilmektedir. Bu nedenle öğrencilere özetleme öğretimi sürecinde tutarlı metin yazma hakkında gerekli eğitimin verilmesi, uygulama fırsatı sunulması gerekmektedir.

Kısaltma

Çalışmada, özetlerin *çok uzun* veya *çok kısa* yazılmasının kısaltma konusunda büyük bir sorun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özetlerin olması gerekenden daha kısa ya da uzun olması, esas metnin tam olarak anlatılamaması ya da esas metinde yer alan her şeyin önemli önemsiz ayrımı yapılmaksızın özete dâhil edilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle özetlerin uygun uzunlukta oluşturulması konusunda öğrencilere gerekli uyarılar yapılmalı, dönütler verilmelidir.

Çalışmamız genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin;

- *Başlık yazma* açısından, en fazla “başlık yazmama” ve “orijinalinden farklı başlık kullanma” konusunda,
- *Bakış açısını doğru kullanma* açısından, en fazla “özet birden çok bakış açısıyla yazma” ve “birinci tekil şahıs bakış açısı ile özetleme” konusunda,
- *Anlatım kipini doğru kullanma* açısından, en fazla “birden çok anlatım kipi kullanma” ve “tamamen yanlış anlatım kipi ile yazma” konusunda,
- *Tutarlı yazma* açısından, en fazla “cümle ve paragraf geçişlerini yapmama” konusunda,
- *Kısaltma* açısından ise en fazla “özetleri çok uzun veya çok kısa yazma” konusunda problem yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Ayrıca çalışmada bazı öğrencilerin, az sayıda *önemli bilgi* ve çok sayıda *önemsiz bilgi* kullanarak özetleme yaptıkları, özetlerinde birtakım *metin dışı bilgilere* yer verdikleri belirlenmiştir. Sonuç olarak, öğrenciler özetleme konusunda eğitilmeli, özetleme stratejilerini kullanmaları konusunda uygulamalarla desteklenmelidirler. Bu konuda araştırmacı ve öğretmenlere çeşitli görevler düşmektedir. Bu amaçla, aşağıda araştırmacı ve öğretmenlere yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Öneriler

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Dinlediğini ve okuduğunu not alma konusunu birlikte ele alan çalışmalar yapılabilir.
- Farklı bakış açılarıyla oluşturulan metinlerin özetlenme durumları araştırılabilir.
- Farklı metin yapılarının özetlemeye etkisi çalışılabilir.
- Tespit edilen özetleme sorunlarından hareketle, *özetleme öğretim modeli* hazırlanabilir.

Öğretmenlere Yönelik Öneriler

- Derslerde not alma ve özetleme becerilerini kavratacak etkinliklere ağırlık verilmelidirler.
- Çalışmamızda öğrencilerin önemli bir kısmının çeşitli sebeplerle başlık yazmadıkları tespit edilmiştir. Öğrencilere başlığın neden önemli olduğu anlatılmalı, bu konuda onlarda farkındalık oluşturulmalıdır.
- Farklı bakış açıları ile ele alınmış metinlerin nasıl özetlenebileceği konusunda öğrencilere bilgi verilmeli, uygulamalar yaptırılmalıdır.
- Öğrenciler kip konusunda bilgilendirilmeli, onlara, özetlemelerin neden geniş zaman kipi ile yapıldığı gerekçeleriyle açıklanmalıdır.
- Metinlerde yer alan önemli-önemsiz bilgilerin nasıl belirleneceği konusunda öğrencilerle bol bol uygulamalar yapılmalıdır.
- Özetlerin, esas metinde yer alan bilgilerden elde edilerek oluşturulduğu vurgulanmalı, öğrenciler, özetlerine yorum katmamaları konusunda uyarılmalıdır.
- Öğrencilere özet yazmanın temelinde kısaltma amacının yattığı anlatılmalı, kısaltmanın esas metinlerin uzunluğuna göre yapılması gerektiği vurgulanmalıdır.
- Öğrencilere, özetlerde yer alan bilgilerin birbirleriyle tutarlı olması gerektiği kavratılmalıdır.
- Son olarak, öğretmenler ideal özetlemenin nasıl olması gerektiği konusunda öğrencileri bilgilendirmeli, sınıfa getirdikleri başarılı özetleme örnekleri ile anlattıklarını somutlaştırmalıdır.

Kaynakça

- Akbayır, S. (2006). *Eğitim fakülteleri için cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akman, A. T. (2006). Dikkat kimliğiniz çalındı. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 461, 58-61.
- Anderson V., Hidi, S. & Babadoğan C. (1991). Özetlemenin öğrencilere öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24, 587-594.
- Brown, A. L. & Day, J. D.(1983). Macrorules for Summarizing Texts. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 22, 1-14.
- Can, R. (2012). *Ortaöğretim Öğrencilerinin yazılı anlatımlarında paragraf düzeyinde bağdaşıklık ve tutarlılık*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Coşkun, E. (2005). *İlköğretim öğrencilerinin öyküleyici anlatımlarında bağdaşıklık, tutarlılık ve metin elementleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çıkrıkçı, S. (2004). *İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi*. (yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dilidüzgün, Ş. ve Genç, Ş. (2014). Metin türü odaklı özet çıkarma çalışmalarının özet çıkarma becerisini geliştirmeye etkisi. İçinde K. İşeri, G. Çetinkaya, T. Çelik, S. Demirgüneş, T. Daşöz ve Y. Gençer (Ed.), *Türkçe eğitiminde kuramsal ve uygulamalı çalışmalar*. (s. 87-103). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Duffy, G. G. (2009). *Explaining reading: A resource for teaching concepts, skills and strategies*. Guilford Press.
- Emiroğlu, S. & Pınar, F. N. (2013). Dinleme becerisinin diğer beceri alanları ile ilişkisi. *Turkish Studies*, 8(4), 769-782.
- Gariboğlu, K. (1974). *Örneklili kompozisyon bilgileri*. Ankara: Gariboğlu Yayınları.
- Gökşen, E. N. (1969). *Kompozisyon ilkeleri ve antolojisi*. İstanbul: May Yayınları.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Karaalioglu: K. (1978). *Ortaokullar için yazmak ve konuşmak sanatı kompozisyon*. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Karadağ, Ö. (2011). Yazma eğitiminde anlatım tarzları ve öğretimi. İçinde M. Özbay (Ed.), *Yazma eğitimi*.(s. 147-175). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kaya, C. (1994). Fiillerde Kip Nedir? İçinde İ. Pala (Ed.), *99 soruda Türkçe kültürü*. (s. 145-146). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Basımevi.

- Newfields, T. (2001). Teaching summarizing skills: Some practical hints. *English Teachers in Japan (ELJ) Journal*, 2(2), 1-7.
- Özbay, M. (2009). *Anlama teknikleri II: Dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özdemir, E. (1992). *Sözlü yazılı anlatım sanatı (Kompozisyon)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Par, A. H. (1983). *Sözlü ve yazılı anlatım (Kompozisyona giriş)*. İstanbul: Serhat Yayınları.
- Taner, H. (2009). Geçmiş zaman olur ki. *Kızıl saçlı amazon-Bütün hikâyeleri 1*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tekin, M. (2006). *Roman sanatı ve romanın unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Thompson, G. & Yiyun, Y. (1991). Evaluation in the reporting verbs used in academic papers. *Applied Linguistics*, 12(4), 365-382.
- Winograd, P. N. (1984). Strategic difficulties in summarizing texts. *Reading research quarterly*, (19)4, 404-425.
- Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, M. ve Yelok. (2008). *Üniversiteler için Türkçe I yazılı anlatım*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yörük, Y. (1987). *Güzel konuşma yazma kılavuzu*. Ankara: Eğitim Yayınları.

Ek: Özetleme Sorun Envanteri

Özetleme Sorun Envanteri		
Özetleme Stratejisi	Sorun Adı	Frekansı
1. Başlık Yazma		
2. Bakış Açısını Doğru Kullanma		
3. Anlatım Kipini Doğru Kullanma		
4. Önemli Bilgiyi Seçme		
6. Metin Dışı Bilgiye Yer Vermeme		
7. Tutarlı Yazma		
8. Kısaltma		